

הדומב"ן הקי עם ביאור מעשה השב

נערך מתוך השיעורים בספרה"ק רמב"ן,
הנמסרים מדי שבת בשבתו

פרשת דברים

הקדמת ספר דברים

ספר אלה הדברים, הספר הזה ענינו ידוע שהוא משנה התורה. יבאר בו משה רבנו כלור הנכנס בארץ, רוב מצות הכריכות לישראל. [אבל] ולא יזכיר בו דבר בתורת כהנים, לא במעשה הקרבנות, ולא בטענות הכהנים וצמעהים, שכבר ביאר אותם להם והכל, ולא נשאר מה לבאר עוד. אמנם לבאורה היה צריך לחזור ולומר לכהנים כדי לזרזם, על זה מתרין, והכהנים זריזים הם, לא יטענו לאזהרה אחר אזהרה. אבל בישראל יחזר המלות הנוהגות בהם [מבחי שני טעמים: א.] פעם להוסיף בהם ביאור, [ב.] ופעם שלא יחזיר אותן רק להזהיר את ישראל ברוב אזהרות ואע"פ שלא נתחדש בה דבר, כמו שיבואו בספר הזה בעניני עבודה זרה אזהרות מרובות זו אחר זו, בחוכחות, וקול פחדים אשר יפחיד אותם בכל עונשי העבדות*:

מעשה השב

* מבואר בדברי רבינו שבמשנה תורה לא חזר משה רבינו על מעשה הקרבנות, ולא על עבודת הכהנים שכבר מבואר בחומשים הקודמים, משום דכהנים זריזים הם ולא יצטרכו לאזהרה אחר אזהרה. אבל בישראל יחזור המצות הנוהגות בהם להוסיף ביאור. ולפי זה אפשר לבאר הכלל שאיתא בש"ס דבקדשים אמרין 'שנה עליו הכתוב לעבד', פירוש מכיון שכתבה התורה שני פעמים, הרי הוא לעיכובא. אבל בשאר מצות לא נאמר הכלל, דשנה עליו הכתוב לעבד, (יעיין בתוס' מנחות לח. ד"ה ואם הקדים). ולפי הנ"ל א"ש דכיון שכהנים זריזים הם לא יצטרכו לאזהרה אחר אזהרה, וא"כ למה נכתבה עוד הפעם, אלא בע"כ לומר שזה לעיכובא, משא"כ שאר מצוות הנוהגות בישראל, אין ראיה בזה שכתבה עוד הפעם שזה לעיכובא, מכיון שבמצות הנוהגות בישראל כן צריכים אזהרה אחר אזהרה.

המשך ההקדמה

ועוד יוסיף בספר הזה קצת מצות שלא נזכרו [בספרים הקודמים] כלל, כגון היבוס, ודיו המוליח פס רע, והגרושין באשה, ועדים זוממים, וזולתו. וכבר נאמרו לו [למשה] כולן בסיני או באהל מועד, בשנה הראשונה קדם המרגלים, כי בערבות מואב לא נתחדשו לו אלא דברי הכרית כאשר נהפך בו [כמו שנאמר לקמן (כח ט) 'אלה דברי הברית אשר צוה ה' את משה לכרות את בני ישראל בארץ מואב'], ועל כן [מכיון שלא נאמר למשה מצוה חדשה בערבות מואב] לא נאמר בספר הזה 'יזכר ה' אל משה לאמר לו את בני ישראל' או 'דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם מצוה פלונית'. ולכאורה כיון שכבר נאמרו לו מקודם למה לא נכתבה עוד כאן, הרי כל התורה כסדרן נכתבו [אבל לא נכתבו המלות בספרים הראשונים שידבר עם יולאי מלכים, [משום ב' טעמים: א.] כי אולי לא נהגו בלחות המלות רק בארץ אף על פי שהן חובת הגוף [וחובת הגוף נהג גם בחור'ל, מ"מ לא נהג במדבר], כאשר לא נענין הנסכים [שנאמר (במדבר טו ב) 'כי תבואו אל ארץ מושבותיכם, ואע"פ שחובת הגוף לא נתחייבו במדבר. ב.] או מפני שאינן תדירות [שאינן נוהגת תמיד], לא הזכירם רק בזמנים נוחלי הארץ [אבל בעל פה אמר להם למי שבא מעשה לידו, ומדויק בלשון רבינו 'אבל לא נכתבו המצות בספרים הראשונים']:

וטרם שיתחיל ציבור התורה התחיל להוכיחם ולהזכיר להם עונותיהם, כמה ימרוהו במדבר, וכמה התנהג עמהם הקדוש ברוך הוא במדת הרחמים, [מבחי שלשה טעמים: א.] וזה להודיע חסדיו עמהם. [ב.] ועוד שיוכחו בדבריו שלא יחזרו לקלקולם, פן יספו ככל חטאתם. [ג.] ולחזק לבם בהודיעו אותם כי במדת רחמים יתנהג עמהם לעולם. שלא יאמר אדם, לא נוכל לרשת את הארץ כי אין אדם אשר לא יחטא, ומיד תהיה מלת הדין מתוחה כנגדנו ונאכל, ולכן הודיע משה רבנו כי הקדוש ברוך הוא רחמן מלא רחמים, כי הסליחה והמחילה ממנו יתברך סיוע ועזר לבני אדם בעבודתו, ופענן שאמר הכתוב 'כי עמך הסליחה למען תורא' [שמזה שהקב"ה סולח לעונות עמו ישראל, גורם שיראו לעשות עבירות. דאם ח"ו לא היה סולח, היו מתיאשים מלירא אותו עוד, כיון שיאמרו שבמילא כבר נכשלנו?]:

מעשה השב

2 תמצית דברי רבינו: מהותו של חומש דברים – משנה תורה, משה רבינו מבאר לדור הנכנס לארץ ישראל, מצות ודינים רבים, חלקם כבר נאמרו בספרים הקודמים ונשנו עוה"פ או בשביל תוספת ביאור שנאמרו כאן, או לעבור עליו בכמה לאוין. וחלקם נזכרו עתה לראשונה. * דעת רבינו שאפילו המצוות החדשות שנאמרו בספר זה, כבר נאמרה למשה בסיני או באהל מועד בשנה הראשונה קודם שילוח המרגלים, שהרי בערבות מואב לא נתחדשו לו, אלא דברי הברית כמפורש בכתוב. ולכן לא נאמר בספר הזה 'יזכר ה' אל משה לאמר לו את בני ישראל'. * הטעם שלא נכתבו מצות אלו עד כאן כאשר דיבר עם יוצאי מצרים, או משום שאולי לא נהגו אותן המצות רק בארץ ישראל, אע"פ שהן חובת הגוף, או אע"פ שכן שייך במדבר משום שאינן תדירות. * במשנה תורה אין זכר לתורת הקרבנות, משום שכבר ביאר להם הכל, ולא הוצרך לחזור לומר עוה"פ משום שכהנים זריזים הם. * טרם שהתחיל בביאור התחיל להוכיח את ישראל מבחי שלשה טעמים: א להודיע חסדי המקום שאע"פ שהכעיסו במדבר התנהג עמהם במדת הרחמים. ב. שלא יחזרו לקלקולם. ג. לחזק את לבם להודיעם כי במדת רחמים יתנהג עמהם לעולם, ויוכלו לרשת את הארץ.

שלשה פשטים ביודעים לשבטיכם

הָבוּ לָכֶם אֲנָשִׁים חֲכָמִים וְגִבּוֹרִים וְיֹדְעִים לְשִׁבְטֵיכֶם וְאֲשִׁימָם פְּרֹאשִׁיכֶם: (פרק א פסוק יג)

יודעים לשבטיכם. שהיו ניכרים לכם, שאם בא לפני מעוטף בטלחה, אינו יודע מי הוא ומאי זה שבט הוא, אבל אתם מכירים אותו, שגלחתם אותו. לשון רש"י מספרי. ואם כן, יהיה 'לשבטיכם' קשור עם 'יודעים'.

אבל על דרך הפשט טעמו: הבו לכם לשבטיכם אנשים חכמים. ועל דעה, טעם "יודעים" שהם יודעים לשבטים, כלומר, שמעלתם ידועה וניכרת למנותם זה שופטים. וכלל מעלות השופטים במלת "יודעים", כי השופטים רכיזין להיות (שמות כא יח) 'אנשי חיל יראי אלהים אנשי אמת שונאי בלע כאשר אמר יתרו, ואלה היו יודעים לשופטים מתחלה, כי היו הכל אומרים: ראוי זה להיות שופט'.

מעשה חשב

א' לדעת רש"י יודעים קאי על 'שבטיכם', כמבואר ברש"י שיהא נכרים לכם. אבל 'יודעים' אינו מעלה של הדיינים כמו 'חכמים וגיבורים'. והנה משמעות לשון רש"י 'אינו יודע מי הוא ומאיזה שבט הוא', שצריכים למנות דיינים לכל שבט מאותו שבט, דאל"כ מה הנפ"מ מאיזה שבט הוא. והרי הוא כמו שנאמר (להלן טז יח) "שופטים ושוטרים תתן לך וגו' לשבטיך", וכתב ברש"י (ר"ה לשבטיך) "מלמד שמושיבין דיינים לכל שבט ושבט גו", ומסתמא היו ממנין דיינים מאותו שבט.

ב' דעת רבינו על דרך הפשט 'יודעים' אינו קאי על 'שבטיכם', רק 'לשבטיכם' קאי על 'הבו לכם', כמו שהיה כתוב הבו לכם לשבטיכם וגו'. 'יודעים' הרי הוא מעלה של הדיין שהיה ידוע שהוא צדיק, ומחולק עם רש"י בשתי דברים. א. ש'יודעים' אינו קאי על 'שבטיכם' ב. שהוא מעלה של הדיין. ג' דעת רבינו (באופן זה) שאמנם 'יודעים' קאי על 'שבטיכם', אבל 'יודעים' הרי הוא מעלה של הדיין, וכלל משה רבינו ב'יודעים' את המעלות הדרושות לשופטים, שהם אנשי חיל יראי אלקים אנשי אמת שונאי בצע, ואלה שיש להם מעלות הנ"ל יודעים מראש כי הם ראויים להיות שופטים, וה"פ 'יודעים לשבטיכם', שמי שיש להם אלו המעלות – יודעים שראויים להיות שופטים. ולפי פשט זו מחולק עם רש"י רק בדבר אחד, ש'לרש"י 'יודעים' אינו מעלה של הדיין, משא"כ לרבינו הרי הוא מעלה של הדיין.

*

סתירה בדברי רבינו האם פתחו בשלום עם סיחון

קוּמוּ סֵעוּ וְעִבְרוּ אֶת נַחַל אַרְנֹן רְאֵה נַתַּתִּי בְיַדְךָ אֶת סִיחֹן מֶלֶךְ חֲשִׁבוֹן הָאֲמֹרִי וְאֶת אֶרְצוֹ הַחֵל רָשׁ וְהַתְּגַר בּוֹ מִלְחָמָה: (פרק ב פסוק כד)

ראה נתתי בידך את סיחון. הדבור הזה הוא האמור למטה (ספ"ט) לראה החלוחי תת לפניך. וקודם לכן שלח לו מלאכים ממדבר קדמות. כי אחרי שיטנו השם החל רש והתגר בו מלחמה, לא ישלח לו דברי שלום לעברה באל"כ. כי אם ישמע אליו יהיה עובר על דברי השם. ואם ידע שלח ישמע יהיה שליחותו לריק. ולא תחשוב לומר כי היא המלצה שנתטוו (ספ"ט) כי תהרב אל עיר להלחם עליה וקראת אליה לשלום. כי אם כתוב (ספ"ט) והיה כל העם הנמצא בה יהיו לך למס ועבדוך, וכאן אם שמע להם לא היו נוגעים בו כלל. אבל פירוש "ואשלח מלאכים" כבר שלחתי מלאכים אבל הקדים דברי השם לבאר כי הקשה ה' אלהיך את רוחו (ספ"ט) לומר כי הכל סבה מאלה השם כי כן אמר לי.

מעשה חשב

א' תמצית הדברים. כתוב בפרשת שופטים (פרק ב, ייא) "כי תקרב אל עיר להלחם עליה, וקראת אליה לשלום. והיה אם שלום תענך, ופתחה לך, והיה כל העם הנמצא בה יהיו לך למס ועבדוך". ביאור הדברים שלפני שיוציאים למלחמה על ערי הגוים, בתחילה יש לקראם לשלום. ואם יסכימו, והיה כל העם הנמצא בה למס ועבדוך. ועיי' ינצלו ממתה. ואם לא יסכימו יהרגם.

ונחלקו רש"י ורבינו באיזה מלחמה הכתוב מדבר. דעת רש"י (שם) שבמלחמת הרשות הכתוב מדבר, אבל בשבעת העממין שהוא מלחמת מצוה, אסור להשלים עםם, אף אם יקבלו עליהם מס ועבודה, משום החשש שיחטיאו את ישראל בעבודה זרה. אמנם דעת רבינו שאפילו בשבעת העממין שהוא מלחמת מצוה, מתחילה יש לקראם לשלום. ואין לחשוש שמא יחטיאו את ישראל בעבודה זרה רק כשאנשים נכנעים לישראל. עיי"ש. ועל זה כתב רבינו שלא תחשוב לומר, כי שליחת המלאכים לסיחון היא המצוה שנצטוו וקראת אליה לשלום, שהרי רבינו לשיטתו גם בשבעת עממין שייך מצוה זו, ועיי' כתב רבינו שאינו כן, כי שם כתוב ז'היה כל העם הנמצא בה יהיו לך למס ועבדוך, וכאן אם שמע להם לא היו נוגעים בו כלל.

סתירה בדברי רבינו

והנה נתקשו המפרשים דלכאורה דברי רבינו כאן סותר למש"כ רבינו לקמן פסוק לד. "ואע"פ כן פתחו להם בשלום, שכך היא המצוה". הרי ששליחת השלוחים היה לקיים המצוה וקראת אליה לשלום. ואפשר לומר בהקדם דברי רבינו (פרשת חקת פק כא פסוק כא) על הכתוב וישלח ישראל מלאכים אל סיחון מלך האמורי לאמר. אעברה נא בארצך. שמשא רבינו לא היה חפץ עתה להלחם בהם, אע"פ שארץ סיחון ועוג היא נחלת ישראל, כי יודע היה שישלח לא יבשו עתה את כל העשרה העממין. ורצה שיהיה כל כיבושם מעבר הירדן המערבי. עיי"ש.

ומשמע מדברי רבינו שהמצוה של וקראת אליך לשלום יש בזה שני חלקים. א. כשהולכים להלחם ורוצים לכבוש ערי הגוים יש המצוה של וקראת לשלום.

ב. אפילו כשרוצים רק לעבור דרך שם, ולא לכבושם, נמי יש המצוה של וקראת לשלום. שיש לבקש רשות בתחילה. וראיה לדבר שהרי גם אצל מואב מצאנו שמשא ביקש רשות לעבור בארצם, כמו שנאמר בפתח (שופטים יא יז) וגם אל מלך מואב שלח ולא אבה. ושם בוודאי היה הבקשה רק רשות לעבור שם, ולא לכבושם, שהרי נאמר בקרא (דברים ט) 'אל תצר את מואב, ואל תתגר במלחמה'. ואם נאמר שבשביל לעבור בארץ אחרת אין צריכים לבקש רשות. למה שלחו שלוחים אל מואב. הרי לנו להדיא שגם שבביל לעבור בארצם של עכו"ם יש לבקש רשות בתחילה.

ולפי"ז אפשר לומר דשניהם אמת. דמש"כ רבינו כאן שלא רצה לקיים בזה המצוה, היינו חלק הראשון של המצוה שבשעה שכובשים ערי העכו"ם יש לפתוח בשלום. דהרי עכשו לא רצה לכבוש. רק לעבור שם. ומש"כ רבינו לקמן שרצה לקיים בזה המצוה, היינו חלק השני של המצוה דגם כשעוברים דרך ארצם יש לפתוח בדרך שלום.